

Marosköri ingó műemlékeink biztonságba helyezése.

Irta: **Kelemen Lajos.**

Az oláh betörés 1916. augusztus 27-én tudvalevőleg együtt találta Kolozsvárt Főtanácsunkat. A tanácskozás berekesztése előtt még megbeszélés tárgya volt egyházi ingó értéktárgyaink megmentésének ügye is, azonban az események oly rohamosan következtek egymásra és az ellenség oly gyorsan jutott előre, hogy a megbeszélte intézkedéseket az érdekelt egyházkörökkel már lehetetlen volt közölni. Az ár jött s naponta csapkodta és nyelte a mi unitárius szigeteinket. Szeptember vége felé már székelyföldi egyházköreink közül csak a marosköri esperesség volt még érintetlen. Ehhez és küllői egyházkörünkhöz is közeledett azonban már az ellenség.

Ekkor Egyházi Képviselő Tanácsunk 1916. szeptember 22-én tartott üléséből a háború által veszélyeztetett maros- és küllői unitárius egyházközségek műbecsü urasztali fölszereléseinek kiválogatásával és biztosítás céljából Kolozsvárra hozatalával 366—1916. szám nyílt rendeletével e sorok íróját bizta meg.

Éppen a nyílt rendelet kiállításának órájában tartott az Erdélyi Múzeum-Egyesület választmánya rendkívüli ülést, melynek tárgya a háború által veszélyeztetett erdélyi terület ingó-műkincseinek biztonságba helyezése volt. E feladat megoldására az E. M. E.-t az erdélyi m. kir. Kormánybiztosság kérte meg. Ez egyik bizottságába, — a Kis-Küllőtől a Nagy-Szamosig eső veszélyeztetett vonalra, Tavasz Sándor könyvtári tisztviselő úrral szintén e sorok íróját küldötte ki s pár nap mulva meghatalmazta őt a református egyházközségek anyagának kiválasztásával *Kenessey Béla* református püspök úr is.

Gyönyörű anyagot sikerült biztonságba helyezni. Ennek az akciónak az unitárius egyházközségeket illető részéről nagy vonásokban a Keresztény Magvető olvasóinak is beszámolok.

Menetlevelünk késedelme miatt csak október hó 2-án reggel indulhattunk.

A harcok a betört oláhokkal akkor már Déda-Görgényszentimre—Köhér—Székelymagyarós vonalán folytak s Maros-Torda megye Kis-Küküllő melléki községei, valamint a Görgény melléki falvak és Szászrégenen felül a Maros mentén az összes községek ki voltak űritve.

Éppen a kiűrités következtében le kellett mondanunk arról, hogy a gyűjtőutat Erdőszentgyörgytől fölfelé a Kis-Küküllő mellett kezdjük s a kiűritett *Csókfalvát* mellőzve, *Káli Nagy* István marosköri felügyelő gondnokunk kocsiján indultunk el a Nyárad mellé és a gyűjtő munkát 1916. október 3-án délután *Nyomáton* kezdtük meg.

Ebben a faluban már menekültek tanyáztak s a Szováta—Marosvásárhely irányában a falú fölött vezető állami úton hetek óta a menekültek ezrei mentek át. A hegytetőre, a községi út torkolatához, elhallzott a Bekecsen működő ágyúink dörgése. — A veszély közel volt. Az emberek lelkén a bizonytalanság kínja ült. Kiküldetésünk is az első percekben inkább aggodalmat okozott, de aztán célját megértve inkább megnyugodtak.

Pethő Kálmán papunk feleségestől és édes apjával, volt papunkkal együtt otthon volt. Az úrasztali felszereléseket tőle és *Nagy* András gondnoktól vettük át s a harangokra nézve abban állapotunk meg, hogy nagyobb veszély esetén azokat is alkalmas helyre elrejtik, nehogy balszerencse folytán az ellenség kezébe juthassanak és anyagukat ellenünk használhassák.

Innen nyáradgálfalvi papunk Marosvásárhely felől *Nyomátra* érkezett szekérével átmentünk *Nyáradgálfalvára*.

Halmúgyi János papunkat családotól otthon találtuk. Klenodiumainkat azonban nem vehettük át, mert azokat a községi fogyasztási szövetkezet betonos pincéjébe falaszták.

Innen *Nyárádszentlászlóra* érkezve, másnap reggel *Nagy János* lelkészünktől megtudtuk, hogy az egyházközség összes úrasztali készleteit, jegyzőkönyveit és irományait ládába csomagolva biztos helyre elásták. A lelkész úr az 1916. évi Főtanácson, augusztus 27-én folytatott megbeszélés értelmében az elrejtés helyét írásban megjelölve közölte általunk a Főhatósággal s személyesen is meggyőződhattünk arról, hogy a rejtekhely ügyesen volt megválasztva és leplezve.

Mivel *Nyárádszentlászlón* nem sikerült fuvart kapni, október

4-én utitársammal gyalog mentünk át *Szentháromságra*. Itt akkora 19. hegyi dandár parancsnoksága székelt. A falú tele volt honvédekkel.

Pap Gyula lelkészünk családotól otthon tartózkodott. Az unitáriusok és a reformátusok klenodiumait a nejétől kapott szotyorbán hoztuk át Nyárádszentlászlóra. Útközben állandóan láttuk a Bekecs hegy terraszán álló ágyúink villanását s a tőlük tisztos távolban, de elég sűrűn lecsapó oláh gránátok nehéz sötétbarna, cziprusfa alakban felnövekvő füstjét és mindegyre zúgott a tompább vagy hangosabb ágyuszó.

Október negyedikén éjjel szakadatlanul vitték Nyárádszentlászlón át a Bekecs felé teherautókon a csapatokat, lövészt s folyton járt a nyárádvölgyi keskenyvágányú vonat is. Már reggel jókor szoltak az ágyúk s megkezdődött a mi részünkről az offenzíva. Ez aztán szerencsés lett reánk nézve, de még azokban a napokban nem lehetett a jövőt látni s a lakosság futóféliben, menekülésre készen, aggódva leste a légvonalban 10—12 kilométerre folyó harcok sorsát, melytől az ő sorsa is függött. Napról-napra jöttek a hírek a mi átvonuló haderőnk által is okozott sokféle kárról, melyről útunk alatt többször nyílt alkalmunk személyesen is meggyőződni.

Ez az aggodalom és a helyzet bizonytalansága indított arra mind minket, mind papunkat, hogy ottani templomunknak négy-százados, szúette, megrongált és ott kellően nem gondozható sekrestye-ajtóját múzeumi megőrzésre elhozzuk.

Ez az ajtó azon a helyen, a sekrestyéből a torony alá vezető átjáró végén, ahol volt, alig tett már szolgálatot. Szépen faragott alsó díszítménylapja egy évtizeddel ezelőtt leesett, egy darabig külön hevert, s aztán fölszegezték ugyan, de néhány szegyet díszítményei rovására ütöttek belé. Anyaga pedig annyira szúette, hogy konzerválás és szakszerű preparálás hiányában pár év alatt a megsemmisülésnek nézett volna elébe. Az ajtóval a helyszínén sem a teljes szúirtó műveletet és a parafin-etetést, sem az évről-évre szükséges terpeninkezelést, elvégezni, s a falusi közönséggel azt a költséget fizettetni nem lehet, amibe az ily művészi darab állandó konzerválása kerül.

Azon a helyen az ajtó jó hasonmása jobban megteszi a szolgálatot a romlásnak indult eredetnél.

Már régebb is szó volt arról, hogy a művészi becsü ajtó múzeumi megőrzéséről gondoskodni kellene. Most attól lehetett tartani, hogy a falu is a hadak útjába kerülvén, a szép sekrestye-

ajtóból éppen úgy lehet tűziforgács, mint másutt templomok egész padsoraiból, székekből, magánlakások butoraiból, zongorákból, kastélykapukból. Ugy egyeztünk meg tehát, hogy az ajtót a bizonytalanságból megőrzésre beadjuk az Erdélyi Nemzeti Múzeum Régiségtárába, hol megtudják a további pusztulástól menteni, a hol a mi egyik egyházközségünk dicsőségét fogja hirdetni s dicsőségére szolgál egyetemes egyházunknak is.

Az egyszerű letétbe helyezéssel és gondozásba adással azonban még nem lett volna megoldva a templomban, illetve a torony alatti kis szobában az ajtó kérdése. A műemlék jellegű szép templomot nem szabad kontár munkával elcsúfítani és ezzel magunkról a tudatlanság és izléstelenség bizonyítványát kiállítani. A szüette, romladozó régi ajtó helyett pár év alatt így is, úgy is új kellett volna. Ezért abban állapodtunk meg, hogy az ajtó romlandó anyagát a sokszori szállítás veszélyeinek ki nem téve, az egyházközség egy avval mindenben megegyező méretű és díszítését is megőrkítő új, díszes, művészi ajtóval becseréli.

Kolozsvárt az ajtó megérkezése után a föltételeket dr. Pósta Béla egyetemi nyilvános rendes tanár úrral, az Érem és Régiségtár igazgatójával megbeszélve, ő még abba is beléegyezett, hogy az ajtót a kiválmak szerint megcsináltatva, a nyárádszentlászlói unitárius templom szegekkel kivert egyszerű és rozoga külső templomajta helyett is újat készített, melyet mindenben alkalmaztat a templom stílusához.

Ily módon lehetővé vált, hogy a helyszínén többé kellően meg nem őrizhető szép műdarab méltó helyen és egyházunk nevét hirdetve találjon megfelelő gondozást. Másfelől az egyházközség külön költség nélkül jut gyakorlati szempontból már csaknem használhatatlan ajtói helyett két szép, művészi új ajtóhoz, mely a templom külső díszét is emelni fogja.

Az új sekrestye-ajtó már készen is van. A Régiségtár az ajtó hátára fölégettette püspükönknek és az egyházközség vezetőinek nevét.

Október 5-én délelőtt Nyárádszentlászlóról *Szentgericzére* mentünk át. *Keresztesi* Dénes papunk nejevel együtt otthon volt. Ebben a faluban is számos menekült tanyázott.

A klenodiumok itt is ládástól jól el voltak ásva s előttünk vették ki azokat a földből. Innen a régi urasztali terítőket az egyházközség már ezelőtt mintegy 15 évvel múzeumba adta meg-

őrzésre. A szép régi templom 1670-ben készült mennyezefestményének lefestését az Erdélyi Múzeum Egyesület figyelmébe ajánlottuk.

Innen aznap estére *Marosvásárhelyre* érkezve másnap átvettük ottani egyházközségünk klenodiumait és *maroskőri esperességünk* öt régi jegyzőkönyvét, valamint a marosszentkirályi filialis egyházközség 1701-től kezdődő jegyző- és számadás-könyvecskéjét, s Toldalagi Gábor 1727- és 1729-ben készült kéziratos gradualját. Mindezeket különben *Rédiger Géza* lelkészünkkel már október 3-án délelőtt kiválogattuk s átvételük csak célszerűségből nem történt meg akkor, hogy ne kerüljenek közelebb a harcvonalhoz. A háromnapos gyűjtő-út darabjait október 6-án vonaton elszállították Kolozsvárra.

Október 7-én délelőtt Nyárádszeredába érve, ott a Bocska - téren még trénszekerek táboroztak s hírekre leső hazatérő nyárádszeredaiak, vagy távolabbi menekültek csoportjait lehetett látni. Akkor már a mi katonáink nyomultak a Székelymagyarosnál visszaszorított oláhok után. *Nagy Benedek* nyugalmazott lelkész, nyárádszeredai gondnokunk elmondta, hogy a nyárádszeredai unitárius leányegyház harangjait elásták, klenodiumai pedig nincsenek. Ezen a vidéken *Nyárádszentmártonban* volt a legközelebbi unitárius anyaegyházközség, hol *Fazakas Lajos* esperesünk, bár ide 14—15 kilométerre, Köhérnél véres harcok folytak, példaadóan teljesítve kötelességét, családjával együtt otthon maradt. Egyházközsége klenodiumait a köttelevekkel és értékpapirokkal együtt jó rejtékhelyre elásta. El voltak ásva a jobbágyfalvi leányegyház szerelvényei is. Nyárádszentmártonban igen érdekes emlék templomunknak 1668-ban készült, csinos festett mennyezete és maga a középkori, régi épület, melynek cinteremkapuja is még 1673-ban készült.

A szomszédos *Búzaháza* leányegyházközségünkben *Jánossy Boldizsár* gondnokunk a klenodiumokat előmutatta, de azok között múzeumi megőrzésre való műtárgy nem volt.

Este a mezőn a fuvaros az utat eltévesztvén, *Iszló* helyett *Vadadba* hajtottunk s így az előbbi helység a gyűjtőútból kimaradt.

Vadadban még katonaság táborozott. Papunk, *Bedő Árpád* nem volt otthon. Lakását katonai irodának használták. Sógora, Nagy Dénes egyházközségi gondnok jelezte, hogy feleségével együtt Marosvásárhelyt tartózkodik és vasárnapra, istentisztelet tartására hazavárták. A klenodiumokat különben elásták.

A szomszédos Székelykálban, *Kelemen Árpád* papunk nem

volt otthon s helyette káli származású, derék, buzgó iklandi papunk tartott őszi úrvacsoraosztást.

Október 8-án délelőtt *Nagyernyében* folyt a klenodiumok átvétele, *Vitális* Antal gondnoknál, s délután Iklandon *Mátyus Gerő* papunk és *György* Gyula gondnok adta át az egyházközség nagyszámú úrasztali fölszereléséből, várfalvi Pálffy Zsigmond püspökünk pohara kivételével mindazt, a minek mütárgy jellege volt, egy 1680-beli graduállal együtt.

A gyűjtött anyagot október 9-én Marosvásárhelyt újra vasútra adva, most előbb Marosvásárhely környékén, aztán Szászrégen, Teke, Somkerék, Beszterce és Nagysajó-felé folytattuk útunkat s október 21-én érkeztünk vissza Kolozsvárra.

Küküllőköri egyházközségeinkbe a háború reánk nézve kedvező fordulata következtében a kiszállás fölöslegessé vált.

A beszállított anyagból a kéziratokat az Erdélyi Nemzeti Múzeum Régi Magyar Könyvtára vasajtós helyiségében tartják, az úrasztali fölszereléseket pedig az Erdélyi Nemzeti Múzeum Régiség-tárának Bástya-utcai helyiségében, csinosan kiállítva őrzik. Gyönyörű és fölemelő látványt és mutatványt nyújtanak abból, hogy mit jelentene, ha egyházi múzeumunk volna.

A kiállított anyagot kolozsvári tartózkodása alatt a református egyházak még gazdagabb, ugyanott lévő emlékeivel együtt király-nénk öfelsége is megnézte.

Evolúció vagy degeneráció?

Irta: **Vári Albert.**

A vallásoknak is van belső és külső történetük. A vallások is születnek, növekednek, emelkednek és virágoznak. De vannak olyan vallások is, amelyek visszaesnek, elfajulnak, elsatnyulnak s a végén megsemmisülnek. Szóval van vallási evolúció és degeneráció. Miből ismerjük meg, hogy valamely vallás az evolúció törvénye szerint emelkedőben vagy a degeneráció törvénye szerint hanyatlóban van? Erre nézve egyetlen mértékünk az illető vallásnak alapítója. Minden vallás alapítójának személyében a legtisztább, legtökéletesebb és legerőteljesebb. A vallás fejlődésének egyetlen forrása, tápláló ereje a vallásalapító hite és élete. Más erővel, más eszmékkel és más tartalommal egyetlen vallás sem tartható fenn, mint amely alapítójának a lelkéből és életéből buzog. Ellenkező esetben bekövetkezik a hanyatlás, a visszaesés, a degeneráció.

A vallási reformátor csak akkor jár a helyes úton, amikor a vallás alapítóját tartja szeméi előtt, amikor az ő szellemét, az ő igazságait akarja megtisztítani a hozzátoldásoktól, hogy a vallást ősi, eredeti alapjára visszahelyezze. Ha más utat követ, ha idegen fény után halad: akkor hamis próféta és álreformátor lesz. Akkor az ő reformja nem vallásjavítás, hanem vallási elkorcsosulás vagy degeneráció lesz.

Ezeket a vallástörténeti megállapításokat olvassuk a magyar protirodalmi társaság „Házi kincstár“-ának XVI-ik kötetében, amely „A vallás élete“ címen dr. Szóts Farkas teológiai tanár és társasági titkár tollából került ki. Habár a kizárólagosságnak semmi tekintetben nem vagyunk hívei, a fenti megállapításokat nagyjában elfogadjuk. De lássuk, hogy ez általános elvek miként nyernek alkalmazást?

„Vallási degeneráció a tibeti buddhizmusban a Buddha istenítése mellett a dalai lámának babonás istenítése.“ (207. l.) Ezt úgy értjük, hogy mind a Buddha, mind a dalai láma istenítése a degeneráció tüneteit mutatja. „Vallási degeneráció a protestáns kereszténységben . . . Jézus Krisztus istenemberségének megtaga-